

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA YURTDIŞINA GÖNDERİLEN RESSAMLARIN TÜRK RESİM EĞİTİMİNE ETKİLERİ

Öğr. Gör. Oğuz YURTTADUR¹

ÖZET

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, kimi devlet desteğiyle kimisi ise kendi olanaklarıyla pek çok genç sanatçı eğitimlerini tamamlamak üzere yurt dışına gitmişlerdir. Avrupa Konkuru adı altında açılan yarışmayı kazanarak devlet bursuyla yurtdışına giden bu genç sanatçılar, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma ideali çerçevesinde biçimlenen yeni sanat atılımlarına kaynaklık etmişlerdir.

Bu araştırmada cumhuriyetin ilk yıllarında devlet bursuyla yurtdışına gönderilen sanatçıların hayatlarını, öncüsü oldukları ve içinde bulundukları sanatsal tarzları, resim sanatının gelişimi için yaptıkları çalışmaları irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Resim Sanatı, Türk Sanat Eğitimi, Yurtdışına Gönderilen Sanatçılar.

¹ Selçuk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, oguzyurtadur@selcuk.edu.tr

ARTIST SEND TO THE ABROAD IN THE BEGINNINGS OF THE REPUBLIC OF TURKEY AND THEIR CONTRIBUTION ON THE EDUCATION OF TURKISH ART

ABSTRACT

After the Turkish Republic was established, many young artists went abroad to complete their education, some were sponsored by the Turkish Government while others simply paid their own way. The young artists who won the contest named "Conquer Europe" will be the source of new art as the Turkish Republic inspired to become a modern state of the 20th.

This research tries to shed light on the lives, styles and efforts of the artists who were on government sponsorship to study abroad.

Keywords: Art, Painting, Turkish Art Education, Artists Who Studied Abroad.

GİRİŞ

Türkiye'de Batılı anlamdaki resim sanatının ve yağlıboya tekniğinin başlangıcı konusunda kesin bir tarih belirlemek mümkün değildir. Bu konudaki gelişmeler, batılılaşma hareketlerinin yoğunluk kazandığı dönemlerle aralarında paralellik gösterir. Askeri okullarda eğitici amaçlı resim derslerinin konulmasından sonra ise, birbirini izleyen olaylarla daha somut bir görünüm kazanır.

Bu olaylar ve gelişmeler incelendiğinde, Osmanlı döneminde ülkeyi gerilemekten kurtarmak ve belli başlı kurumlarıyla Batılı modele göre yeni bir devlet düzeni oluşturmak için başlatılan yenicilik çalışmaları, sanatı da kapsamış ve saray çevresinde, saray ileri gelenlerinin özendirmesiyle Batılı örneklerle uygun ilk resimler yapılmıştır. Osmanlı devletindeki Batılılaşma hareketi, bilindiği gibi toplumun içinden değil devletin yönetici kadrolarının özendirmesi sonucu üst tabakadan gelmiştir. 18. yüzyılın sonlarından başlayarak, Türkiye'de Batılı kurum ve kuruluşların örnek alındığı ilk uygulamalara geçilmiş, başta eğitim ve ordu olmak üzere, birçok alanda reformist hareketler yürütülürken, sanat alanında da yabancı uzmanlardan yararlanılmış, onların açtığı yolda yerli eğitim kurumlarından yetişmiş yerli elemanlarla hareketin sürekliliği sağlanmıştır. (Berk ve Gezer, 1973: 22)

Batılı anlamda Türk resim sanatının öncüleri, Mühendishane ve Harbiye gibi askeri okullardan mezun olan ve yetenekleri nedeniyle sanat öğrenimi için Avrupa'ya gönderilen asker ressamlardır. 1835'te Avrupa'ya giden ilk on kişilik grup içinde Ferik İbrahim Paşa, ilk Türk Ressamı olarak bilinir. Çoğu peyzaj ve natürmort türünde yağlıboya yapıtlarıyla tanınan asker ressamlar arasında Ahmet Bedri, Hüseyin Giritli, Ahmet Muhip, Salih Molla Aşki, akla gelebilecek önemli isimlerdir. Bu ressamlar doğa konulu resimlerini, doğaya çıkarak değil, İstanbul Yıldız Sarayı, Çinili Köşk, İhlamur Kasrı gibi tarihsel çevrelerini konu alan fotoğraflardan yapmışlardır.

İstanbul'da ilk resim sergisini açan Şeker Ahmet Paşa, öncü ressamlar kuşağının en önemli sanatçısıdır. Süleyman Seyit, Hüseyin Zekâî Paşa, Halil Paşa ve Hoca Ali Rıza da Batılı anlamda ki resim sanatımızın öncüleri arasında önemli bir yer tutarlar. (Sanal 1)

1908'de kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin asker kökenli ressamlarından sivil kuşağa geçiş, 1910 Çallı grubu olarak bilinen izlenimci ressamlar kuşağıyla gerçekleşmiştir. Eski adı Sanayi Nefise olan Güzel Sanatlar Akademisi'nden 1910'da mezun olan bu grup, 1914'te yurda dönerek akademinin öğretim kadrosunda görev almışlardır. Türk Resmi'nde figür geleneği Osman Hamdi Dönemi'nde ağırlığını hissettirmiş, bu dönemin en önemli konuları figür resimleri

olmuştur. İbrahim Çallı'nın popüler sanatçı kişiliğiyle liderlik yaptığı bu kuşak Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Avni Lifij, Namık İsmail, Nazmi Ziya gibi isimlerden oluşmaktadır.

Çallı kuşağının Sanayi-i Nefise'de ilk hocalıkları sırasında yetiştirdiği ve Avrupa'ya gönderdiği bir grup sanatçı Cumhuriyetin ilk yıllarında Avrupa'da hâkim olan Kübizm, Fovizm, Ekspresyonizm gibi çağdaş akımları benimseyerek Atatürk'ün çağdaşlaşma politikasına uygun olarak bu akımları yurda taşımış ve uygulamışlardır. Böylece daha önce yalnızca izlenimciliğin egemen olduğu sanat ortamına birden fazla yeni akım katılarak sanat yaşamı zenginleşmiştir. Türk resminde çağdaş sanatın oluşumunu sağlayan ressamlar Batıdan öğrendikleri, uyguladıkları ve yurda taşıdıkları çeşitli sanat akımları ile bu oluşumu gerçekleştirmişlerdir.

Atatürk ve yönetici kadrosu, kurumlar arası bütünleştirici bir araç olarak sanatı Türkiye Cumhuriyeti'nin her alanda imajı olarak kullanmış ve devletin sanatı desteklemesi bir görev olarak benimsenmiştir. Bu yaklaşımları ve ideallerinin sanata ve sanatçılara yansması ise kaçınılmaz olmuştur.

Çağdaşlaşma isteği ve ulusal duygularla, Atatürk devrimlerinin önem ve değerini halka kavratmak üzere çalışmalara başlayan sanatçılar, ulusal Kurtuluş Savaşı'nı ve kazanılan zaferleri yapıtlarında destansı yorumlarla dile getirmişlerdir. Devlet, her yıl düzenli olarak Ankara'da ve İstanbul'da sürdürülen G.S.B.'nin "Galatasaray Sergileri" yanında, kültürel değişme ve sanatsal gelişmelere ait programlarla, sanatçıları desteklemiştir. (Sanal 2)

Paris'e giden ilk gruptaki öğrenciler, Şeref Akdik (1898-1972), Cevat Dereli (1900-1989), Muhittin Sebati (1901-1935), Refik Epikman (1902-1974) ve Mahmut Cüda (1904-1988)'dir. Yine, Türk Ocağı tarafından 1923'de Zeki Kocamemi (1900-1959) ve aynı yıl Akademiden ayrılan ve kendi olanaklarıyla olmak üzere Ali Çelebi (1904-1993) Münih'e gitmişlerdir. Bunlar ile birlikte tüm öğrenciler aslında 1929 yılına kadar süreleri olmasına rağmen Akademi Müdürü Namık İsmail tarafından gönderilen yazıyla 1927-1928 yıllarında Türkiye'ye dönmüşlerdir. (Sanal 3)

Devlet tarafından yurtdışına gönderilen sanatçılar, yurda döndükten sonra eğitim kurumlarında yer almış ve Türkiye'de resim eğitiminin yeni bir boyut kazanmasında etkiler göstermişlerdir.

AMAÇ VE ÖNEM

Türk resminin oluşum aşamalarının araştırılması.

Sanat eğitimi verilen ilk kurumların araştırılması.

Yurtdışına hangi ressamların gönderildiğinin araştırılması.

Ressamların yurtdışında nerelerde eğitim aldıklarının araştırılması.

Ressamların yurda döndüklerinde eğitim verdikleri okulların araştırılması.

Ressamların yurda döndükten sonra aldıkları eğitimin ne faydalar sağladığının araştırılması.

YÖNTEM

Veri derleme ve değerlendirme. (Materyal ve Metod)

Konu ile ilgili literatür taraması yapılması, yurtiçi ve yurtdışı kütüphane ve arşivlerinde yer alan kaynakların tespiti, elde edilen veri ve bilgilerin diğer kaynaklarla desteklenerek gerekli bilgilerin fişlenmesi.

Konu ile ilgili kaynak taraması yapıp fişlenmesi.

Araştırmada teknolojik araç olarak fotoğraf makinesi kullanılması.

Konuyla ilgili slayt ve fotoğrafların çekilmesi.

SAYILTILAR

Bu çalışmada irdelenen sanatçılar hayatta olmadıkları için eğitimleri ve amaçları kendileri tarafından zamanında verdikleri röportaj, anı ve haklarında yazılmış kaynakların doğru olduğu göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

SINIRLILIKLAR

Bu çalışma Avrupa Konkuru adıyla açılan yarışmayı kazanarak Devlet tarafından 1923 yılında gittikleri yurtdışından 1929 yılına kadar süreleri olmasına rağmen Akademi Müdürü Namık İsmail tarafından gönderilen yazıyla 1927-1928 yıllarında Türkiye'ye dönen beş sanatçıdan ibarettir. Bu sanatçılar; Şeref Akdik

(1898-1972), Cevat Dereli (1900-1989), Muhittin Sebati (1901-1935), Refik Epikman (1902-1974) ve Mahmut Cüda (1904-1988)'dir.

YURTDIŞINA GÖNDERİLEN RESSAMLAR

Muhittin SEBATİ

Muhittin Sebati'nin doğum tarihi bazı kaynaklarda 1901 bazılarında ise 1902 olarak geçmektedir. Ortaöğrenimini Darüşşafaka'da tamamlamış, ardından Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi'ne kaydolmuştur. Burada, önce desen atölyesinde Hikmet Onat'ın öğrencisi olmuş, ardından Çallı atölyesine devam etmiştir.

14 Kuşağı sanatçılarından olan Çallı, güçlü eğitici kimliğiyle öğrencilerini derinden etkileyen bir hocadır.

“Hikmet Onat öğretisinde desen çalışmak, öğrencilere doğruyu görmek, sağlam desen çizmek yetisini katarken, Çallı özellikle resmi sevmenin ne demek olduğunu öğretir. Birçok sanatçı Çallı'nın güçlü kimliği ile yönettiği atölyesinden, özgüvenini kazanmış ve sanata tutkun olarak çıkar.” (Giray, 1987: 50)

Giray'ın deyişiyle, bu genç ressamın “sanatçı kimliklerine ilk ateşi” İbrahim Çallı atölyesi yakmıştır. Muhittin Sebati, sanat ve sanatçı olmak üzerine temel bakış açısını Çallı atölyesinde edinmiş ancak içine kapalı kişiliği onu bu atölyenin genel atmosferinden ve diğer arkadaşlarından bir ölçüde ayırmıştır.

“O, mektep atölyelerinin dağınık, laubali, çok kere zoraki külhanbeyi havası içinde dürüst ve temiz bir kalem efendisi karakterini canlandırır. Belki bu hareketler ona, bir müddet çalıştığı belediye dairesinde sinmişti.(...) Onu anlayan, ruhu üzerine eğilen hemen hiç kimse olmadığından, ana baba şefkatinden mahrum olmuş olan bu çocuk hiç kimseye kendini açmaz, vermez ve huyunun menfi taraflarını bir zırh gibi nankör dünyaya karşı kullanmak mecburiyetinde kalırdı.” (Berk, 1972: 64)

Muhittin Sebati, Akademi'den mezun olduktan sonra 1924 yılında Paris'e gitmiştir. Öğrencileri için sanatı bir tutkuya dönüştüren bir hocanın atölyesinden çıkıp ardından, bu tutkunun özgürce gelişebileceği bir sanat ortamına girmek, sanatçı açısından çok önemli olmuştur.

Burada, atölyenin dışına taşan sanat eğitimi müzelerle, sergilerle devam etmiştir. Paris'te, 20.yüzyıl başında ortaya çıkan fovizm, kübizm gibi akımların bir sentezi doğrultusunda eğitim veren Akademi Julian'daki Albert Laurens atölyesinde

çalışmıştır. Kendisiyle birlikte yurtdışında bulunan kuşağının diğer genç sanatçıları gibi, kendilerinden önceki 14 Kuşağı'nın izlenimci yaklaşımını aşan bir tarzı benimsemiş olan Muhittin Sebati, böylece Türk resminde Cumhuriyet sonrası modernleşme sürecinin paralelinde gelişen bir sanatın ilk temsilcilerinden olmuştur. (Giray, 1997: 51)

Laurens atölyesinde aldığı eğitimin yanı sıra, sürekli bir çalışma temposu içerisinde kendisini geliştirme arayışında olmuştur: “Hatırladığıma göre bilhassa Raphael’i, MichelAnge’i, Tintoretto’yu severdi. Satın aldığı röprodüksiyonların sadık ve sabırlı kopyalarını yapmıştır.” (Berk, 1972: 67)

Muhittin Sebati, 1928’de Türkiye’ye dönmüştür. Bundan sonra, yurtdışında eğitimini tamamlamış genç bir sanatçı olarak, ülkesinin sanatsal anlamda gelişimine katkı sağlayacak çabayı sarf etmesi gerekecektir. Önce, 1928’de Ankara Erkek Lisesi resim öğretmenliğine atanmış, ancak kısa bir süre sonra sağlık durumu nedeniyle İstanbul’a dönmüş ve Eyüp Ortaokulu’nda çalışmaya başlamıştır.

İstanbul’da bir yandan öğretmenlik görevini sürdürürken, diğer yandan genç sanatçı arkadaşları ile birlikte, Paris’te tanık oldukları sanat ortamının gelişeceği koşulları bir nebze olsun sağlayabilmek için Fransa’daki örneğinden yola çıkan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’ni kurmuştur. Sergiler açarak, konferanslar vererek, yazılar yazarak sanatı toplumun olabildiğince geniş bir kesimine yaymak amacını taşıyan Müstakiller, aynı zamanda bir sanatçı dayanışması içerisinde bulunmayı hedeflemişlerdir.

Ancak Muhittin Sebati, en olgun eserlerini vereceği süreçte, bir yandan da verem hastalığıyla uğraşmaktadır. Hastalığının zamanla ilerlemesi sonucunda yaşadığı Nişantaşı’ndan havası daha temiz olan Göztepe’ye taşınmış, ancak durumu giderek kötüleşmiştir.

“Üç ay sonra adeta taşınarak Heybeliye götürüldü. Hastalık, üçüncü devresine girmiş bulunuyordu. Bu sebepten dolayı sanatoryum müdürlüğü bu kadar ilerlemiş hastaları barındırmayacağını ileri sürerek Sebati’yi Haydarpaşa hastanesine naklettirdi.” (Berk, 1972: 67-68)

Buradaki tedavi de sonuç vermemiş ve Muhittin Sebati 1935 yılında genç yaşta hayata veda etmiştir.

Mahmut CÛDA

Mahmut CÛDA, Fethiye’de doğdu.

1918 yılında, on dört yaşında Sanayi-i Nefise Mekteb-i Ali'sinde resim öğrenimine başlar. Beş yıllık akademi eğitiminden sonra bireysel olanakları ile Münih'e gitmeye karar verir ve Hans Hofmann Okuluna katılır. 18 Temmuz 1924 tarihinde Türkiye'ye döner. 1924 yılında Avrupa'ya devlet hesabına öğrenci göndermek için düzenlenen sınava katılır. Yarışmada başarı sağlar ve Avrupa'ya gider. Paris'e gönderilir. Burada Profesör Lucien Simon'un onayını alarak Ulusal Güzel Sanatlar Yüksek okuluna girer. Dört yıl boyunca Lucien Simon atölyesinde çalışır. Dört yıl öğrenim görür ve 16 Temmuz 1928 Salı günü İstanbul döner. İstanbul'a dönen Mahmut Cûda 1 Ekim 1928 tarihinde, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Namık İsmail'in yanında yardımcı öğretmen olarak göreve başlar. Güvencenin birlik, beraberlik ve dayanışma ile sağlanacağına inanan sanatçımız, yoğun çalışmalar sonunda "Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği"nin kurulmasında önemli rol alır (1928). Cûda, 1 Aralık 1929 tarihinde, Bursa'da Kız Öğretmen Okulu resim öğretmenliği görevini üstlenir. Bursa'daki görevinden 5 Kasım 1930 tarihinde istifa eden Cûda İstanbul'a döner. 24 Mayıs 1931 tarihinde Kırklareli Ortaokulu resim öğretmenliğine atanır. 1934 yılının Aralık ayında Cûda Kırıkkale'deki görevinden ayrılır. 1935 yılında İstanbul'a döner ve 1 Ocak 1935 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsünde kartograf olarak göreve başlar. (Sanal 4)

1949'da TBMM için çeşitli resimler yapmıştır. 1950'lerde Türk Ressamlar Derneği'ni kurmuştur. 1952'de sekiz sayı kadar çıkan Güzel Sanatlar Dergisi'ni yayımlanmıştır. 1982'de Kıymet Giray tarafından hazırlanan kitabı İş Bankası tarafından basılmıştır. 1987'de Mimar Sinan Üniversitesi'nden profesörlük unvanı verilmiş ve 26 Mart 1987 Perşembe günü İstanbul'da ölmüştür. (Giray, 1997: 77)

En çok işlediği konu natürmorttur. Natürmortlarındaki nesneleri doğal görünümüler içinde, biçimsel bir yorumlama olmaksızın betimlemiş, hem nesneleri, hem de ayrıntıları resim yüzeyine düşünülmüş bir düzen içinde yerleştirmiştir. Bu nesnelerin doğal dokusunu tüm ayrıntılarıyla görülebilecek biçimde vermiş, ama bu öğelerin maddeleri arasındaki doku farklılığı boya tekniğine yansıtmamıştır.

"Çalışma tempom çok ağırdır. Yirmi, yirmi beş günden önce resmi bitiremem. Boya kutusu, tuval sehpa gibi avadanlıklar sırtımda vapurdan trene, trenden otobüse, dolmuşa koşu koşu günlerimi tüketemezdim. Atölyemde kalmak ve natürmortla yetinmek zorunda idim. Ama adımın natürmortçuyu çıkacağını hiç düşünmemiştim" diyen Mahmut Cûda'nın desen ve portre çalışmaları pek bilinmez. Oysa kuvvetli desen yeteneği ile olağanüstü güzellikle portre ve karikatürler yapmıştır. Özellikle İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun çıkarmış olduğu "Yeni Adam" dergisinin kapakları bunlara örnektir. (Özsezgin, 1998: 65)

Şeref AKDİK

Babası Kamil Akdik (1862) yetiştiği zamanın usta hattatlarından. Ehil kişilerden öğrenim görmüş, özellikle Sami'den celi, divan'ı celi, rik'a, sülüs, nesih gibi yazı türlerinde büyük başarılar göstererek 1915 yılında Reisülhattatin payesine ulaşmıştır. Şeref Akdik'in iki amcasından biri olan Gümrük Mümeyyizi İsmail Hakkı Bey, bir süre hat ile uğraşmış ve icazet almıştır. Diğer amcası Lütfü Bey ise, Harbiye'yi bitirmiş, resim biriminde çalışmasının yanı sıra müzikten de anlayan bir kişi olarak, çevresinde başarılı bilinen bir kişi olmuştur. (Elibal, 1974: 14)

1918'lerde hocası İbrahim Çallı ile modelden çıplak portre çalışmalarına başlar. Bu yıllarda Rusya'daki Bolşevik ihtilâlinde, sonra ülkemize kaçan Rus asıllı kadın modellerle bu alanda bir rahatlama olduğu bilinmektedir.

Akdik bu dönemlerde modellik konusundaki yetersizliği şöyle anlatmıştır;

“Birinci Cihan Savaşı dönüşümde, akademide Refik Epikman, Nurullah Cemal (Berk), Büyük Saim (Özeren), Küçük Saim... Bir ara modelsiz kalmış çok sıkılmıştık. Baktık, model için hiç tahsisat yok... Münavebe ile kapıyı kapatır, soyunur, birbirimize modellik ederdik...” (Elibal, 1974: 16)

Çevre ile tabiatı iyi değerlendiren Akdik, katı ilmî kurallar ve mantık uğruna sevgiyi, hissi konulardaki insanlığı, hiçbir zaman kenara itmemiş, "Modelci", yozlaşmış bir anlayışın ve aktarmacılığın Türk ressamını kendi toprağında kendisiyle yabancılaştıracığını, sanat hayatının erken yıllarında anlamıştır.

1928 sonuna kadar Paris'te kalan Akdik, Julian Akademisi'nde Albert Laurence'nin atölyesine devam etmiştir. Kendi paraları ile sanat eğitimlerini pekiştirmeye gelmiş Nurullah Cemal Berk ve Ali Karsan da Paris'tedirler. Burada yaşlarının küçük olması sebebi ile Mahmut Cüda ve Ali Karsan, Academie Des Beaux Art'a devam imkânı bulabilmiştir. (Altıntaş, 1988: 46)

Yurda dönüşünden az önce Akademiler arası bir yarışmada (1928) birincilik ödülü alan Şeref Akdik, "Yabancı çevrenin bu ortamında bilincini pekiştirmiş, giderek özelliğini öne getirerek, yitirilme ve taklitçiliği en azına indirmişler arasında olduğunu da işaretlemiştir." (Elibal, 1974: 24)

12 Mayıs 1899'da İstanbul'un en güzide semtlerinden biri olan Fatih'te doğan, bin bir çalkantı ve mücadelelerle geçen hayatı 1972'de tamamlanan Akdik, tam bir sanat aşığı olmuştur. Memleketimizin insanının ve tabiatının resmini yapma aşkı Akdik'i sarhoş etmiştir.

“Alkolün sarhoşluğu ölüme, sanatın sarhoşluğu sonsuzluğa götürdü onu (!)”
(Safa, 1937 :33)

Refik EPIKMAN

Refik Epikman 1902 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş, ilk ve orta öğrenimini de doğduğu kent olan İstanbul'da tamamlamıştır. 1918 yılında Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'ne giren Epikman, eğitimini İbrahim Çallı'nın atölyesinde sürdürmüştür. Resim tutkusu, kuşağı olan tüm arkadaşlarında olduğu gibi, Çallı'nın etkisiyle heyecanlı ve vazgeçilmez bir noktaya ulaşmıştır.

"Ben Çallı'dan fazla bir şey öğrenmedim. Ancak öğrendiğim önemli bir şey çalışma heyecanıdır. Bu heyecanı o bize vermişti." Epikman, Çallı atölyesinin sanatına katkısını bu satırlarla açıklamaktadır. (Turanî, 1977: 85)

Cumhuriyet hükümetinin Avrupa'ya gönderdiği ilk öğrencilerden olan Epikman, 1924'te gittiği Paris'te Julian Akademisi'nde, Paul Albert Laurens atölyesine katılmıştır.

Genç sanatçı İstanbul'un Akademi ile sınırlı sanat ortamından Avrupa'nın kültür ve sanat merkezinin içine katılır. Atölye çalışmaları sürerken, dışarıda da zengin bir sanat ortamı olanca canlılığıyla akıp gitmektedir. Avrupa resim sanatının geçmişini barındıran, tanıtan müzeler, güzel sanatlar ortamına katılan 1944 kriz sanatının durmaksızın değişen akımları, yayınları şaşırtıcı boyutlardadır. Bu ortamdan yararlanmak için izlediği yolu Epikman şu satırlarla açıklar;

"Ben Paris'te pek çalışmazdım. Daha çok galerileri, müzeleri ve diğer akademi ve atölyelerde çalışan Türk arkadaşları ziyaret eder onların çalışmalarını incelerdim." (Turanî, 1977: 86)

1928'de İstanbul'a dönen Epikman, Mahmut Cüda ve Cevat Dereli ile birlikte Akademi'ye yardımcı öğretmen olarak atanır ve aynı yıl Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği 'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

Refik Epikman, 1933'de Ankara Atatürk Lisesi resim öğretmenliğine atanır. 1939 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nde atölye öğretmenliği görevini üstlenir. 1966'da bu görevden emekli olur. (Giray, 1997: 58)

Türk resim sanatını 1950'lerden başlayarak etkisi altına alan soyut eğilimler Epikman'ın da sanat anlayışını etkiler. 1960 sonrası yapıtlarında soyut renk ve biçim uygulamalarına eğilir. Bu resimlerinde, tuval yüzeyine dağılan geometrik renk

yüzeylerinin görsel ve duygusal çağrışımları serbest fırça vuruşlarıyla dinamizm kazanır. Statik Düzen, Vizyon III, Soyutlama, İzlenim, Nü gibi resimleri bu dönem çalışmalarının örneklerindendir.

Ankara Gaziosmanpaşa sirtlarındaki evinde yıllarını birlikte geçirdiği eşi Bedriye Hanım ve çocukları Ahmet ve Mustafa ile düzenli ve özenli yıllar geçiren Epikman 17 Mayıs 1974'de hayatını kaybetmiştir. (Giray, 1997: 160)

Ölümünden bir gün önce 1974 Mayıs'ında düzenlenen 36. Devlet Resim Heykel Sergisi'nde "Şeref Ödülü"ne layık görülen resmi bir gün sonra siyah bir kurdele ile çevrelenmiştir.

Cevat DERELİ

Cevat Dereli, 1900 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Fatih İlkokulu'ndan sonra 1907-1914 yılları arasında gene İstanbul'da rüştiye ve idadi öğrenimi görür. Bu yıllarda Nazmi Ziya ile kurduğu ilişkiler 1915'de Sanayi-i Nefise'ye girmesine neden olmuştur. (Giray, 1997: 136)

Sanat öğrenimi Hikmet Onat atölyesinde katıldığı eğitimle başlamıştır ve ardından İbrahim Çallı atölyesine geçmiştir. 1924 yılında Maarif Vekâleti Avrupa Konkuruunu kazanarak Paris'e gider. Akademide Julian'da Paul Albert Laurens atölyesinde çalışmalar yapar ve bu yıllarda eğitimine Avrupa müzelerinin ve çeşitli atölyelerinin incelenmesini de katmıştır. (Giray, 1997: 136)

1928'de yurda dönen Cevat Dereli, arkadaşlarının yaptığı seçimle Refik Epikman ve Mahmut Cüda ile birlikte, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde muallim muavinliği görevine atanır. Nazmi Ziya Güran atölyesinde göreve başlar ve aynı yıl *Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği'ne* ve Birliğin etkinliklerine katılır. *"Cevat Dereli'nin sanatını Müstakil Ressamlar çerçevesi içinde incelemek yanlış olur. Kimi sanatçı, atılım yıllarındaki kişiliklerinden sıyrılarak yıllar boyunca değişik niteliklere bürünmesini bilir"* açıklamasında Müstakiller'in her üsluba, her akıma özgürlük tanıyan kararları ve birliğin adı göz ardı edildiği için yanıltıcıdır. Dereli, Müstakiller'in kurucu üyelerindendir ve yıllarca etkinliklerine de katılmıştır. (Berk, 1972: 54)

Cevat Dereli, 1932'de Akademi'den ayrılmak zorunda bırakılır ve 1939'a kadar Tıp Fakültesi'nde desinatör olarak görev yapar. Ancak 1939 yılında geri dönebildiği Akademi'de Çallı atölyesinde çalışmaya başlar. Kişiliğine, sanatına hâlâ büyük bir saygı ve sevgi ile bağlı bulunduğu Çallı 1947'de emekli olunca atölye öğretmenliğine atanmıştır. (Giray, 1987: 136)

1939 yılında CHP'nin kültür politikası doğrultusunda düzenlenen "Yurt Gezisi" çalışmalarında Sinop'a gönderilir. I. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'yle birlikte düzenlenen "Yurt Gezileri Sergisi"nde Dereli'nin Sinop görünümü birincilik ödülüne layık görülür. 1941 yılında II. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde birincilik ödülünü *Peyzaj* adını verdiği resmiyle kazanır. (Sanal 6)

Resimlerinde çoğunlukla katı, sert inşacı bir karakter değil fakat, belirli bir üsluplaşmayı ve geometrikleşmeyi ele veren teknik anlatım yolunu seçmiştir. (Başkan, 1991: 36)

Yerel konu seçimine, farklı yorum ve üsluplarla Turgut Zaim, Leopold Levy atölyesinden yetişen ressamalar ve "D" Grubu üyelerinin resimlerinde de rastlanacaktır. Burada belirtilmesi gerekli önemli özellik, Dereli'nin köy yaşamını, yöresel, ulusal olma zorlamasından, kaygısından uzak, kişisel, doğal bir içtenlikle resimsel anlatıma katmasıdır.

Cevat Dereli, 1970'li yıllardan sonra ürettiği eserlerinde, sert geometrik plan düzenlemelerinden tamamen uzaklaşarak yeni bir üsluba yönelir. Dereli'nin resimleri Müstakiller'in yurtiçinde ve dışında açtığı sergilerle topluma tanıtılır. Ayrıca Devlet Sergileri, Halkevleri Sergileri ve CHP'nin "Yurt Gezileri" programına da katılır. Dereli birçok sergiye katılmasına karşın, ilk kişisel sergisini 1970'de düzenler. Bu davranışı Müstakiller'in yaşadıkları dönemde sanat ortamının kısırlığını sergilemektedir.

Cevat Dereli 1976 yılından sonra İstanbul'da sekiz sergi açar. 1977'de Sedat Simavi Vakfı ödülünü alır. Atatürk'ün 100. doğum yılı nedeniyle 1981'de Dereli'ye "Atatürk Devlet Armağanı" verilir.

RESSAMLARIN YURDA DÖNDÜKTEN SONRAKİ ÇALIŞMALARI VE RESİM SANATINA ETKİLERİ

Öğrencileri için sanatı bir tutkuya dönüştüren hocaların atölyesinden çıkıp, ardından bu tutkunun özgürce gelişebileceği bir sanat ortamına girmek, yurtdışına gönderilen sanatçılar açısından çok önemli olmuştur. Burada, atölyenin dışına taşan sanat eğitimleri müzelerle, sergilerle devam etmiştir. Paris'te, 20.yüzyıl başında ortaya çıkan fovizm, kübizm gibi akımların bir sentezi doğrultusunda eğitim veren atölyelerde çalışmışlardır. Yurtdışında bulunan kuşağının genç sanatçıları, kendilerinden önceki 14 Kuşak'ın izlenimci yaklaşımını aşan bir tarzı benimsemiş, böylece Türk resminde Cumhuriyet sonrası modernleşme sürecinin paralelinde gelişen bir sanatın ilk temsilcilerinden olmuşlardır.

Muhittin Sebati, 1928’de Ankara Erkek Lisesi resim öğretmenliğine atanmış, ancak kısa bir süre sonra sağlık durumu nedeniyle İstanbul’a dönmüş ve Eyüp Ortaokulu’nda çalışmaya başlamıştır. İstanbul’da bir yandan öğretmenlik görevini sürdürürken, diğer yandan genç sanatçı arkadaşları ile birlikte, Paris’te tanık oldukları sanat ortamının gelişeceği koşulları bir nebze olsun sağlayabilmek için Fransa’daki örneğinden yola çıkan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’ni kurmuştur. Sergiler açarak, konferanslar vererek, yazılar yazarak sanatı toplumun olabildiğince geniş bir kesimine yaymak amacını taşıyan Müstakiller, aynı zamanda bir sanatçı dayanışması içerisinde bulunmayı hedeflemişlerdir.

Müstakillerin kurucu üyeleri arasında, adı ressam ve heykeltıraş olarak geçen Sebati, sanatın çok yönlü bir çaba ve yoğunlaşma gerektirdiğini kavramış ve bu doğrultuda, sanatı yaşamının ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir.

Muhittin Sebati natürmort, manzara, portre gibi konularda resimler üreten ve Cumhuriyet’in ilk kuşak sanatçılarının benimsediği modernist yaklaşımı üst düzeyde temsil eden bir sanatçıdır.

Mahmut Cûda’da 1918’de girdiği Sanayi-i Nefise Mektebi’nde (Mimar Sinan Üniversitesi) Hikmet Onat ve İbrahim Çallı atölyelerinde resim öğrenimi gördü. 1923’de Münih’e gitti. Orada 18 ay süre ile Hans Hoffman’ın atölyesine devam etti.

1925’te İstanbul’a döndükten sonra yine Çallı atölyesinde çalıştı. Resim öğrenimi için açılan bir yarışmada kazandığı burs ile gittiği Paris’te Ecoles des Beaux Arts’da Lucien Siomon’un öğrencisi oldu. 1928’de İstanbul’a dönerek İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde Namık İsmail’in yanında öğretmen olarak göreve başladı.

En çok işlediği konu natürmort oldu. Natürmortlarındaki nesneleri doğal görünümünde, biçimsel bir yorumlama olmaksızın betimlemiştir. Hem nesneleri, hem de ayrıntıları resim yüzeyine düşünülmüş bir düzen içinde yerleştirdi. Bu nesnelerin doğal dokusunu tüm ayrıntılarıyla görülebilecek biçimde vermiştir. Ama bu öğelerin maddeleri arasındaki doku farklılığı boya tekniğine yansımaz.

Boyayı tüm tuvale hemen hemen aynı kalınlık ve düzlükle sürer. Resimlerin her noktasına eşdeğerde yaydığı ışık, gölge, yarım gölge ve refle olgusu nesneden nesneye veya bir renkten diğer renge geçerken uyguladığı buğulu pasajları ile öğelere yoğunluk kazandırır. İllüstrasyonlarında ve karikatürlerinde daha değişik bir tutumu vardır. Kişilerin karakterlerini natürmortlarında ve desen portrelerinde görülmeyen deformasyonlarla verir.

Mahmut Cûda'nın Osmanlı-Türk sentezinden gelen stilizasyon geleneğine uygun ve kişilerin kişiliklerini resmetmeye yönelik deformasyonlarla gerçekleştirdiği desenleri Türk resim tarihi açısından da önem taşıyorlar. Böylece öğrencilerinin de bu bilgi ve birikimlerden faydalanmasında büyük katkıları vardır.

Paul Albert Laurens'in öğreniminden de geçerek Ankara'ya gelen ressam Şeref Akdik ise yoğun bir görevin kendisini beklediğini bilmekteydi. O'nun Paris'te ve diğer Avrupa ülkelerinde almış olduğu eğitim kendisini hiçbir zaman inandığı ve doğru bildiği yoldan ayırmayacaktır. Çünkü Akdik, daima yaşadığı ülke ve toprağın adamı olmayı yeğleyen, alçak gönüllü, çevresiyle kolay kaynaşan, kimseye kötülük düşünmeyen bir kişilik sahibiydi. Ayrıca, geleceğin yaratma ve gelişme demek olduğunu daha öğrencilik yıllarında kavrayan Şeref Kamil Akdik, çağrışımlarla birbirine düğümlenen bilinç kapsamlarını, izlenimler (impresions) arasında doğrudan vermiştir.

Gerek nesne-cisim ile gerekse madde-ruh arasında önceden dengelenmiş uyumları bozmadan resimde bir "güzel" duygusu kurmak isteyen sanatçı, sürekli üreten, ürettiğini içinden geldiği insanlarla paylaşmayı seven bir mizacın varlığını hayatı boyunca sürdürmüştür.

Şeref Akdik yurda dönüşünde ilk olarak Sivas Lisesi'ne tayin edilir. Fakat daha sonra İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Fuat Köprülü'nün yardımları ile Gazi Terbiye Enstitüsü'ne nakil olur. Burada öğrencilerine yurtdışında öğrendiği teknikleri öğretmeye çalışmış ve onların yeni ufuklar açmasına yardımcı olmuştur.

Çevre ile tabiatı iyi değerlendiren Akdik, katı ilmi kurallar ve mantık uğruna sevgiyi, hissi konulardaki insanlığı, hiçbir zaman kenara itmemiştir. Çünkü "Modelci", yozlaşmış bir anlayışın ve aktarmacılığın Türk ressamını kendi toprağında kendisiyle yabancılaştıracağını, sanat hayatının erken yıllarında anlamıştı.

Akdik, sanatta ferdilik ile genel arasındaki karşılıklı ilişkiyi doğru kavramakla beraber, daha o yıllarda düşüncenin özünün genellik olduğunu bilerek, sanatında somut gerçekçilik ile genelin kopmaz birliğini kurma ustalığını göstermekte gecikmeyecektir. Duygu ve düşünceleri tabiat içinden koparıp alma eğilimi yerine, bu duyguları resmin içine giren tabii nesnelerle yaşatma isteği Akdik'te ağır basar.

Refik Epikman, 1933'de Ankara Atatürk Lisesi resim öğretmenliğine atanır. 1939 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nde atölye öğretmenliği görevini üstlenir. 1966'da bu görevden emekli olur. (Giray, 1987: 116)

Cumhuriyet inancı ile aydınlanan Ankara, bu yıllarda bilim, sanat ve teknolojiye ilk tohumların atıldığı merkezdir. Cumhuriyet'in gereğine uygun büyük kalkınma hamlesi için büyük atılımlar başlayacaktır. Genç başkent, yeni neslin yetişip ilerlemesine olanak sağlayacak öğretim kurumlarının imarını, açılışlarını ve kadrolaşmalarını yaşamaktadır.

Arka arkaya öğrenime başlayan okulların en büyük gereksinimi, iyi öğrenim görmüş, seçkin öğretim elemanları bulmaktır. Cumhuriyet öncesi yaşanan zor ve karanlık yıllar göz önüne alındığında, öğretim elemanı bulmanın olanaksızlığı somutlaşacaktır. Bu aşamada çoğu yabancı ülkelerden getirtilen öğretmen ve bilim adamlarının arasına yurtdışına öğretime Refik Epikman'da katılacaktır. Epikman, Akademi'nin kemikleşmiş kayırcılığından uzaklaştırmış ve bir Cumhuriyet aydını kimliği ile Ankara'da resim öğrenimi seçen genç nesle ışık tutmuştur.

1939 yılından başlayarak Ankara, Halkevi'nde etkin çalışmalar yapar. "Ar kolu" başkanlığı döneminde Halkevi'nde kurduğu atölyede çıplak model çalışmalarına yer verebilmesi büyük bir başarıdır.

Refik Epikman, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde görevli olduğu yıllar içinde yetiştirdiği birçok sanatçının ve resim öğretmeninin gönlünde, aklında yer etmeyi başaran bir eğitimci olmuştur. Öğrencileri ilerleyen zamanlarda onu anlatırken ne kadar güçlü bir kalemi olduğunu ve resim yaparken adeta şiirsel bir anlatımı olduğundan bahsetmişlerdir.

1928'de yurda dönen Cevat Dereli, arkadaşlarının yaptığı seçimle Refik Epikman ve Mahmut Cüda ile birlikte, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde muallim muavinliği görevine atanır. Nazmi Ziya Güran atölyesinde göreve başlar.

Peyzaj vazgeçilmez bir konu çeşitliliği içinde Dereli'nin resimsel anlatımına konu oluşturacaktır. Çoğu zaman köy görünümleri, köylü yaşamı, kimi zaman Ürgüp, Kayseri, Sinop, Bursa, Gümüşhane gibi kent görünümleri, İstanbul'un Boğaz, Adalar, Çamlıca, Baltalimanı, Sarayburnu, Çekmece Gölü gibi doğa güzellikleri, Dolmabahçe, Beylerbeyi sarayları gibi anıtsal mimari yapıları, kimi zaman da balıkçılar, Mevleviler, Dereli'nin yorumundan, sanat anlayışından süzülüp tuvalerde yaşamsallık kazanırlar.

Cevat Dereli yurda döndüğü yıllarda, biçim, hacim, mekân uygulamalarıyla hocaları olan Güzel Sanatlar Birliği üyelerinin anlayışlarından ayrılan, fakat renk ve ışığa verdiği önemle hocalarının özelliklerini çağrıştıran bir sanat anlayışını benimseyen eserler üretir. Bu uygulamaları ile de Müstakiller'in Türk resim sanatına getirdikleri yeni uygulamalara yakın resimler yapar ve sergiler.

Cevat Dereli, 1932'de Akademi'den ayrılmak zorunda bırakılır. 1939'a kadar Tıp Fakültesi'nde desinatör olarak görev yapar. Ancak 1939 yılında geri dönebildiği Akademi'de Çallı atölyesinde çalışmaya başlar. Kişiliğine, sanatına hâlâ büyük bir saygı ve sevgi ile bağlı bulunduğu Çallı 1947'de emekli olunca atölye öğretmenliğine atanır. (Sanal 5)

Konu olarak seçtiği köy hayatını yöresel olma kaygısından uzak, içten bir duyarlılıkla ve güçlü bir teknikle resimler. Bu yıllarda ürettiği eserlerinden başlayarak yöresel konuların ağırlık kazandığı kompozisyonlarında, biçim, hacim ve mekân anlayışı yeni bir senteze ulaşır. Sanatçımızın eserlerinde konuya katılan bütün nesnel değerler ve figürler, hacimlerini belirgin kılan sert geometrik konturlar ve buna katılan geometrik leke dağılımıyla aktarılır.

Bu aşamada, mekân derinliğini araştıran bir resim anlayışı yerini açık-koyu renk lekelerinin dağılımıyla vurgulanan plan değişikliklerine bırakır. Sert konturlar ve açık-koyu geometrik leke dağılımı yüzey dalgalanması diyebileceğimiz, bir mekân derinliği ortaya koyar. Bu mekân kuruluşunda, bir konu çevresinde toplanan figürler, hacim ve boşluk etkisini vurgulayan heykelsi kuruluşlarıyla ön planda mitolojik kahramanlara dönüşürler.

SONUÇ

Devlet tarafından yurtdışına gönderilen sanatçılar, yurda döndükten sonra eğitim kurumlarında yer almış ve Türkiye'de resim eğitiminin yeni bir boyut kazanmasında etkiler göstermişlerdir. Çallı kuşağının Sanayi-i Nefise'de ilk hocalıkları sırasında yetiştirdiği ve Avrupa'ya gönderdiği bu sanatçılar Cumhuriyetin ilk yıllarında Avrupa'da hâkim olan Kübizm, Fovizm, Ekspresyonizm gibi çağdaş akımları benimseyerek Atatürk'ün çağdaşlaşma politikasına uygun olarak bu akımları yurda taşımış ve uygulamışlardır. Böylece daha önce yalnızca izlenimciliğin egemen olduğu sanat ortamına birden fazla yeni akım katılarak sanat yaşamı zenginleşmiştir. Türk resminde çağdaş sanatın oluşumunu sağlayan ressamlar Batıdan öğrendikleri, uyguladıkları ve yurda taşıdıkları çeşitli sanat akımları ile bu oluşumu gerçekleştirmişlerdir. Müstakillerin kurucu üyeleri arasında adı geçen sanatçılar, sanatın çok yönlü bir çaba ve yoğunlaşma gerektirdiğini kavramış ve bu doğrultuda, sanatı yaşamının ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Ardı ardına öğrenime başlayan okulların en büyük gereksinimi, iyi öğrenim görmüş, seçkin öğretim elemanları bulmaktır. Cumhuriyet öncesi yaşanan zor ve karanlık yıllar göz önüne alındığında, öğretim elemanı bulmanın olanaksızlığı somutlaşacaktır. Bu aşamada çoğu yabancı ülkelere getirilen öğretmen ve bilim adamlarının arasına yurtdışına öğretime gönderilen gençler de katılmıştır. Refik Epikman 1939 yılından başlayarak Ankara, Halkevi'nde etkin çalışmalar yapmıştır.

"Ar kolu" başkanlığı döneminde Halkevi'nde kurduğu atölyede çıplak model çalışmalarına yer verebilmesi büyük bir başarıdır. (Giray, 1997: 117). Cumhuriyet'in ilk kuşak sanatçılarının benimsediği modernist yaklaşımı üst düzeyde temsil eden bu sanatçılar, daha önce yapılmış ve Avrupa'da etkisi iyice yavaşlamış olan sanat akımlarının dışında yeni akımların da ilk öncüleri olmuşlardır.

KAYNAKÇA

Altıntaş Osman. Şeref Akdik'in Hayatı. Ankara. KTB Yayınları, 1988.

Başkan Seyfi. Ondokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türk Ressamları. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları/1321, 1991.

Berk Nurullah. Resim Bilgisi. İstanbul: Varlık Yayınları.

Berk Nurullah, GEZER Hüseyin. 50. Yılın Türk Resim ve Heykeli. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1973.

Elibal Gültekin. “Şeref Akdik'in Hayatı, Sanatı, Eserleri” İş Bankası Kültür Yayınları, 1974.

Giray Kıymet. Cevat Dereli İle Görüşme. İstanbul, 1987.

Giray Kıymet. Müstakil Ressamlar Ve Heykeltıraşlar Birliği. İstanbul: Akbank Kültür Ve Sanat Kitapları, 1997.

Özsezgin Kaya. Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Safa Peyami. “Yedigün” 4 Ekim 1937 Tarihli Yazısından

Sanal 1: <http://www.istanbul.edu.tr/Bolumler/guzelsanat/gs.htm> 12.06.2012

Sanal 2: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-23891/ataturk-donemi-1923-1938.html> 23.06.2012

Sanal 3: <http://www.hayatnotu.com/cumhuriyet-donemi-ressamlari-ve-resimleri-eserleri-tablolari.html> 10.03.2012

Sanal 4: <http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KimKimdir>

/Mahmut%20Cuda.aspx 11.02.2012

Sanal5:<http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KimKimdir/Cevat%20Hamit%20Dereli.aspx> 11.02.2012

Sanal 6: <http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KimKimdir>